

УДК 327.100

ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ В ПОСТЫПОЛЯРНІЙ МІЖНАРОДНІЙ СИСТЕМІ

Ощипок І. Ф.

Лаборант кафедри міжнародної інформації Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник: доктор історичних наук, професор В. В. Ластовський.

Анотація. *Сучасний стан міжнародної системи характеризується серйозними змінами в міжнародно-політичній та соціально-економічній сферах суспільних взаємодій, та характеризується якісною трансформацією Вестфальської системи міжнародних відносин. Вестфальська система міжнародних відносин почала своє існування з того, що учасниками міжнародної взаємодії були тільки держави, які виступають самотійно або утворюють коаліції для рішення важливих завдань. Наприкінці ХХ ст. стало очевидним, що на світову арену виходять й інші, надто впливові актори.*

Разом з державами на сучасну трансформацію сучасної системи міжнародних відносин чинять значний вплив багатоманітні міжурядові та міжнародні неурядові організації, транснаціональні корпорації, й внутрішньодержавні регіони. Глобалізація, яка характеризується вільним переміщенням капіталу з метою отримання більших прибутків та розширенням зони впливу розмиває національні кордони. Держави змушені задля економічної стабільності і росту взаємодіяти з міжнародними організаціями і приймати їх правила гри.

Доведено, що найближчі десятиліття традиційна концепція суверенітету буде суттєво трансформована, а саме поняття набуде іншого значення та інтерпретації. Серед факторів, які вплинуть на вищезазначене, виокремлюється: інтернаціоналізація дефіцитних ресурсів, а, можливо, і територій; посилення міжнародних режимів; розширення транснаціональних політичних просторів; формування глобального інформаційного простору; глобальні екологічні та кліматичні імперативи тощо.

Констатовано протидію двох різноспрямованих тенденцій – до зміцнення суверенітету, з одного боку, і до його обмеження, з іншого. Причому ці тенденції часто будуть втілюватися в політиці однієї держави або групи держав. В рамках інтерпретацій суверенітету ХХІ ст. будуть скориговані уявлення про межі автономії суверенних держав у виборі засобів при вирішенні тих чи інших внутрішньополітичних проблем. В контексті міжнародних відносин предметом дебатів протягом десятиліть стануть характер і принципи застосування примусових та інших заходів впливу на опортуністів в рамках міжнародних режимів, характер взаємодії міжнародного і транснаціонального рівнів світової політики, механізми глобального управління.

Ключові слова: *держава, суверенітет, нація, система міжнародних відносин, Вестфальська система, трансформація, міжнародне право.*

Постановка проблеми. Розробка проблем державного суверенітету в Європі почалася в епоху середньовіччя, в період формування Вестфальської системи міжнародних відносин. Основою цієї системи стала специфічна модель сучасної держави, так звана держава-нація, яка різко відрізнялася від попередніх форм політичної організації. Теорія

суверенітету Ж. Бодена (1530-1596), яка покладена в основу цієї моделі, була направлена проти політичного порядку середньовічної Європи, в якому існували великі феодали та дві «наднаціональні» інстанції міжнародного характеру – папа римський та імператор Священної Римської імперії. Ідея суверенітету відкидала права цих вищих фігур на владу над королем і королівством. В цьому сенсі «суверен – це той, хто не підкоряється наказам інших» і означає, що в умовах суверенітету не може бути влади ні над королем, ні над суверенною державою.

Мета статті – проаналізувати проблеми та перспективи трансформації державного суверенітету в постбіполярній міжнародній системі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання трансформації суверенітету, інституту національних держав, десоверенізації є досить розробленими і досліджувались як західною політологічною школою так і українською та російською. Серед представників західної політологічної думки заслуговує на увагу Р. Кеохейн [22], Дж. Най, Дж. Розенау, Т. Данн, Ф. Кратохвіл, Й. Фергюсон, Р. Фолк, Ф. Фукуяма [19], Р. Кокс, М. Хоффман, М. Манн, Л. Ліндберг, Д. Мітрані, Е. Хаас, І. Валлерстайн, Й. Галтунг тощо. Серед представників української політологічної школи на особливу увагу заслуговують роботи О. Зернецької, С. Камінського [3], О. Коппель [6], В. Крушинського, В. Кузьменка, М. Мальського, В. Манжолі, М. Мацяха, С. Толстова, С. Удовіка, С. Федуняка, М. Фесенка [13], С. Шергіна та інших. Серед робіт представників російської політологічної школи заслуговує на увагу доробок таких вчених, як Г. Аніліоніс, А. Багіров, О. Биков, О. Богатуров, К. Боришполец, В. Іноземцев, М. Косолапов, А. Кокошин [4], М. Лебедева, О. Неклеса, О. Реут [5], Е. Соловйов [6, 7], А. Торкунов, А. Уткін [16], М. Хрустальов, П. Циганков [20].

Основні результати дослідження. Згідно Вестфальського миру 1648 р., кожна держава повинна володіти внутрішнім і зовнішнім суверенітетом. Внутрішній суверенітет безпосередньо пов'язаний з владою. Державі належить верховна влада над усією територією, на яку поширюється її юрисдикція. Зовнішній суверенітет полягає у свободі поведінки держави на міжнародній арені у процесі реалізації своїх національних інтересів та відсутності «вищих сил» чи найвищого арбітра над суверенною державою у свободі, обмеженою лише діями інших учасників міжнародних відносин. Звідси випливає наріжний принцип сучасного міжнародного права – принцип суверенної рівності держав [10].

Основною ознакою вестфальської міжнародної системи став принцип рівноправ'я між державами та обмеження й підпорядкування чітким правилам війни, яка стала трактуватися як «дуель» між рівними суверенними державами. Внаслідок цього констатуємо припинення релігійних воєн і встановлення стабільної системи рівноправних і незалежних європейських держав. Поняття суверенітет набуло в той час свій повноцінний сенс. Суверенітет став дієвим інструментом який упорядкував відносини між окремими державами та включив основні принципи міжнародного права: територіальної цілісності, непорушності кордонів, невтручання у внутрішні справи держав. Саме тому він виявився не тільки політичним концептом чи абстрактною філософською конструкцією, але фактично був покладений в основу всієї системи сучасного міжнародного права. Концепція суверенітету зайняла центральне місце в філософії міжнародних відносин, ставши свого роду орієнтиром у практичній політиці європейських держав [5, с. 2].

Наразі необхідно зазначити, що суверенітет бере участь у забезпеченні цілісного політичного економічного, правового та культурного простору. «Згідно сучасного етапу розвитку суспільства та його моральних і правових цінностей держава повинна бути не тільки носієм суверенітету у формально-юридичному розумінні цього терміну, але і носієм реального, політичного суверенітету» [1]. Розподіл видів суверенітету на реальний (полі-

тичний) і юридичний досить обґрунтований. Під суверенітетом в юридичному сенсі розуміється наявність права бути носієм суверенітету, а під політичним суверенітетом розуміється реальне визнання певної державної влади як всередині країни, так і іншими державами та організаціями, в тому числі міжнародними [13, с. 106, 107].

Відтак, суверенітет є історично конкретним та глибоко контекстним явищем, який піддався еволюційним та революційним змінам. Після Першої світової війни розпочалась трансформація суверенітету. Знову з'явився міжнародний авторитет у формі Ліги Націй, яка привласнила собі право виносити санкції щодо національних держав, однак надала «перевагу американських принципам просторового порядку і очевидним чином затвердила особливе положення американського континенту» [21, с. 353].

Дана ситуація стала початком нової системи міжнародного порядку, а точніше «організованим безладом» [18, с. 369] – першим етапом десуверенізації. Неабиякий вплив Сполучених Штатів призвів до істотної десуверенізації країн Європи, та неефективності Ліги Націй, наслідком чого стала Друга світова війна, а згодом і процес деколонізації. Створення Організації Об'єднаних Націй після Другої світової війни стало другим етапом десуверенізації. Після цього констатуємо виникнення нових численних міжнародних інститутів, які дозволяли чинити тиск на прийняття внутрішньополітичних рішень будь-якої держави, тим самим ще більше знецінюючи ідею суверенітету.

Третій етап почався з розпадом СРСР і ряду країн Східного блоку. В умовах глобалізації та однополярності світу процеси десуверенізації вступили у завершальну стадію. Система міждержавних відносин стала включати в себе слабоструктуровані та слабкі незалежні держави. Суверенітет таких держав проблематичний, територіальні межі не делімітовані або оспорюються сусідами. Зовнішній правовий суверенітет далеко не завжди пов'язаний з внутрішнім. Значний суверенітет зберегли лише великі регіональні держави а невеликі держави стали повністю залежати у своїх політичних рішеннях від зовнішніх інстанцій. Для багатьох країн такою інстанцією знову стали США. «Суверенітет став ілюзією а національна держава – цеглинкою в будівництві майбутньої «планетарної Америки» [18, с. 369]. Ця обставина обумовлює трансформацію міжнародної системи, а процеси глобалізації сприяють значному перерозподілу ресурсів влади від урядів до інших суб'єктів світової політики.

Сьогодні, конкуренцію інститутам держави складають численні транснаціональні корпорації та міжнародні урядові та неурядові організації, що визначають економічне благополуччя цілих регіонів. Транснаціональні політичні мережі, масові рухи, які впливають на формування ідентичності значних груп населення, все більше впливають на формування міжнародного порядку та інші форми соціальної і політичної організації. Одночасно, в глобалізованому світі, зростає тенденція щодо посилення взаємозалежності держав. Все більшого значення набуває конкуренція за ефективну «включеність» у міжнародний поділ праці. Відбувається переверт у класичній теорії влади і володарювання, де силовий вплив виступає крайньою формою впливу на опонента і суверенним правом держав. У сукупності зазначені тенденції ведуть до розмивання ряду ключових понять і принципів організації системи міжнародних відносин, у тому числі до спроб переформулювати проблематику державного суверенітету [10].

Державний суверенітет, як невід'ємна властивість держави бути незалежною на міжнародній арені, безпосередньо пов'язаний з трансформацією держави. Суверенітет держави буде абсолютним доти, поки держава залишатиметься універсальною формою об'єднання людей і єдиною політико-територіальною організацією владарювання, здатною приймати рішення у власних інтересах. З тією точкою зору в міжнародній системі взаємодіють дві суперечливі тенденції: «десуверенізація» та зміцнення національного су-

веренітету низкою впливових держав. На практиці суверенітет держав обмежується різними факторами, але особливо міжнародними договорами. На рубежі ХХ-ХХІ ст. все більш важливим стає процес інтеграції держав у наддержавні об'єднання, що є одним з головних чинників десуверенізації.

В цьому контексті необхідно зазначити, що державний суверенітет може бути обмежений добровільно або примусово. Добровільне самообмеження суверенітету відбувається при створенні нової політичної спільності або об'єднання у співтовариство, союз держав, коли кожна держава відмовляється від деяких своїх прав на користь наднаціональних утворень. Примусове обмеження суверенітету відбувається, коли держава або декілька держав, використовуючи силу, втручаються у справи іншої держави з найрізноманітнішими цілями (доступ до природних багатств, можливості транзиту тощо). Суверенітет держави змінюється в залежності від конкретної міжнародно-політичної ситуації, явищ міжнародного масштабу, соціально-економічних і політичних особливостей конкретної держави.

Враховуючи вищезазначене відзначимо той факт, що нові принципи і цінності, які генеруються в країнах Заходу, в найближчій перспективі будуть все більш явно стикатися зі старими, приводячи до нових міжнародних криз і конфліктів. Спроби універсалізації прав націй на самовизначення будуть підривати принцип територіальної цілісності і суверенної рівності держав. Визнання широкої сучасної редакції прав людини та механізмів контролю за їх дотримання (в рамках підтриманих ООН ініціатив типу «відповідальності за захист») багато в чому знецінить положення міжнародного права, яке не передбачає законних можливостей для втручання у справи держав, виходячи з гуманітарних підстав. В цілому, найпривабливішою ідеєю виступає не обмеження, а добровільне делегування суверенітету в тій чи іншій його частині. Це вже відбувається в рамках низки міжнародних режимів та інтеграційних проєктів, ідеалом яких до останнього часу виступали інститути і механізми європейської інтеграції. Однак питання, наскільки можливо відтворити подібний досвід в різних інституційних і контекстуальних обставинах, поки залишається відкритим.

Для розуміння процесу обмеження суверенітету важливим є усвідомлення динаміки десуверенізації як об'єктивного чинника, що визначає сучасний світоустрій. З тієї точки зору, процес десуверенізації, як правило, об'єднує наступні складові: пряме або непряме порушення суверенітету, універсалізацію прав людини і прав нації на самовизначення, становлення наднаціональних інститутів і норм, що методологічно нівелює можливості системного дослідження процесу фрагментації суверенітету. Також під терміном «десуверенізація» можна розуміти і формування міжнародних субрегіональних союзів, що виявляється за допомогою інтеграції між державами і децентралізацією всередині них, зростання ролі глобального управління, перерозподіл владних функцій з національно-державного рівня на глобальний, неінтеграційна форма прояву відмови від територіальності, протистояння, конфлікт суверенітету і ненаціональних акторів, мережевих за своєю природою (мережевих спільнот, мережевих організацій), розширення набору правил, що регулюють сучасну систему міжнародних відносин, заперечення цінностей суверенітету, фрагментація юридично-інституційного підходу, легітимність політичного режиму тощо [8].

Як неодноразово відзначали багато західних дослідників, зовнішній правовий суверенітет далеко не завжди пов'язаний з внутрішнім. І ця обставина обумовлює деформацію міжнародної системи, в яких недієздатні держави (failed states), не можуть контролювати ситуацію на своїй території і забезпечити елементарне відтворення соціального життя, зберігають зовнішній правовий суверенітет, членство в міжнародних організаціях

і міжнародну правосуб'єктність. У зв'язку з цим постулюється твердження, що зафіксоване в міжнародному праві та підкріплене практикою поведінки держав співвідношення між внутрішнім і зовнішнім суверенітетом не можна вважати закріпленим навечно. З цієї точки зору, в еру наростаючої взаємозалежності суверенна держава поступово втрачає монополію не тільки на підтримання відносин із зовнішнім світом, але і на контроль над процесами, що відбуваються всередині держави.

В цілому, під десуверенізацією розуміється відкрите порушення суверенітету, насильницьке вторгнення, зміна державного ладу або політичного режиму. За основу можна взяти конструкцію яку розробили Г. Павловський для опису політики військової агресії англо-американської коаліції стосовно Іраку та В. Третьяков для опису експансії Росії «на звичному для себе пострадянському просторі» [15]. Зазначається, що при будь-якому відношенні до політики США та в будь-якому варіанті, перед світом формується механізм десуверенізації. Механізм зміни державного ладу в країні ззовні, зовнішніми силами [7]. Держава повинна бути організацією, що виконує функцію реалізації та охорони суверенітету. Однак деякі держави зловживають своїм суверенітетом, пригнічуючи народний суверенітет, пригнічуючи і незаконно обмежуючи права і свободи своїх громадян, навіть якщо вони закріплені в законодавстві держави. Ці держави встановлюють антидемократичний поліцейський політичний режим.

Російський вчений М. Абдулаєв вводить таке поняття як «суверенітет народу». Дослідник наразі стверджує, що «суверенітет народу» обмежує собою державний суверенітет [14, с. 51], з метою недопущення свавілля з боку держави. Є думка, що в таких формулюваннях можна виявити недолік виключно теоретичного підходу до визначення їх взаємозв'язку і взаємозалежності, так як на практиці народний суверенітет не стільки є джерелом і обмежувачем державного, скільки останній часто повністю замінює собою суверенітет народу і навіть частково суверенітет особистості. За такою ситуацією складно стверджувати про прояв народного суверенітету в державному суверенітеті.

В цьому контексті цікавою є точка зору іншого російського дослідника А. Сунгурова. Вчений переконаний, що «ми стаємо свідками переходу від «права держави» до «гуманістичного права» або права громадянського суспільства, в якому дотримання прав людини стає одним з найважливіших, якщо не найважливішим пріоритетом. Слід зазначити, що одночасно ми спостерігаємо і ослаблення принципу суверенітету держави. Дійсно, всі держави, що підписали Європейську конвенцію з прав людини, визнали пріоритет її положень над своїми національними правовими нормами і свою підсудність Європейського суду з прав людини». В цьому контексті старе міжнародне право, в основі якого лежав принцип непорушності суверенітету і невтручання у внутрішні справи держав, вже не відповідає реаліям сьогодення. Це право, крім усього іншого, було породжене біполярним поділом світу. Сучасна міжнародна система має на увазі появу нових принципів, заснованих на обмеженні суверенітету на користь дотримання прав людини [12].

Інший важливий обмежувач державного суверенітету – втручання у справи незалежних держав уповноважених органів міжнародних організацій у разі масових порушень і замовчувань прав і свобод людини на його території, загрози життю і здоров'ю населення, в першу чергу, з боку самої держави, але також і різних кримінальних і терористичних організацій при бездіяльності самої держави. Основним і єдиним на сьогоднішній день органом міжнародної організації, які мають повноваження щодо здійснення силового втручання в справи будь-якої держави для забезпечення безпеки населення є Рада безпеки Організації Об'єднаних Націй. Відповідно до Статуту ООН Рада реалізує повноваження з підтримки міжнародного миру та безпеки, у тому числі обмежує суверенітет держав(якщо інші органи ООН можуть лише зробити «рекомендації» різним урядам дер-

жав, то Рада Безпеки ООН має право приймати обов'язкові рішення, щоб урядові делегації країн погодилися їх втілити). Найактуальніші з них – це повна або часткова перерва економічних відносин та ведення військових дій проти агресора [11, с. 30].

Необхідно підкреслити, що інша ситуація з належністю та розмежуванням суверенітету у федеративній і конфедеративній державах. При конфедеративній формі державного устрою суверенітет майже повністю поділений між державами і лише окремі повноваження у сфері економіки, політики та військової сфери делеговані самій конфедерації, так як вважається, що конфедерація створюється лише для досягнення певних зовнішньополітичних, економічних або військових цілей. Федеративна ж держава більше нагадує собою цілісне державно-правове утворення. Найчастіше держави-члени не мають права добровільного виходу зі складу федерації, і в цьому полягає одна з основних проблем поділу і приналежності політичного суверенітету в федеративній державі, так як при даній умові виявляється безглуздим вся сутність федеративної держави з проголошеним поділом суверенітету між федеральною владою і владою учасників федерації. Для збереження федеративної держави важливий баланс у розподілі повноважень між федеральними органами влади і органами влади учасників федерації.

В цілому, можемо констатувати, що одним з основних постійно діючих інструментів обмеження політичного суверенітету держави є саме право, в першу чергу чинне законодавство країни обмежує верховенство і незалежність держави в його діяльності. Це відбувається за допомогою включення в конституцію країни норм і принципів міжнародного права, міжнародних договорів, їхнє включення в правову систему країни та визнання їхнього пріоритету над національним законодавством.

Таким чином трансформація Вестфальської системи міжнародних відносин відбувається тому, що, по-перше, права людини і права нації на самовизначення протиставляються принципам державного суверенітету та територіальної цілісності. По-друге, національні держави звинувачують у нездатності забезпечити ефективне управління в умовах глобалізації. У першому випадку досить згадати розпад СРСР і Югославії. Цей досвід сприяв тому, що зараз дуже небезпечна тенденція, яка ставить під сумнів принцип суверенітету – фрагментація міжнародної системи. У зв'язку з цим висувається ідея управління по мережевому принципу та побудови по тому ж принципу організацій, покликаних вирішувати глобальні проблеми. Ідеологи «мережевих структур» визнають, що «нове мислення» не застраховане від серйозних прорахунків. Але це, на їх думку, «необхідна ціна, яку доводиться платити». Іншими словами, з точки зору такої ідеології «під знесення» призначено все: Вестфальська система, державний суверенітет, територіальна цілісність а, отже, і система міжнародного права, що склалася. І все це виявиться тією необхідною ціною, яку треба платити» [2].

Неоднозначність і суперечливість нових правил міжнародної конкуренції в XXI столітті виявляються, таким чином, за межами гранично інерційної системи національно орієнтованого переосмислення динаміки сучасних міждержавних відносин.

На переконання українського вченого М. Фесенко беззаперечним є факт, що «процеси глобалізації та пов'язана з нею численність учасників, є фактором зміни політичної структури світу. Вестфальська система світу почала своє існування з того, що учасниками міжнародної взаємодії були тільки держави, які виступають самостійно або утворюють коаліції для рішення визначних завдань. Наприкінці XX ст. стало очевидним, що на світову арену виходять й інші, надто впливові актори. Разом з державами на сучасну трансформацію сучасної системи міжнародних відносин чинять значний вплив багатоманітні міжурядові та міжнародні неурядові організації, транснаціональні корпорації, й внутрішньодержавні регіони. Усі ці актори мають надто різноманітні цілі, одні – позитивні, спря-

мовані на підтримку стабільного світового розвитку; інші, такі як терористичні організації, вбачають своє завдання в дестабілізації існуючого світопорядку» [17, с. 248]. Відтак, ще одним важливим чинником де суверенізації є множинність учасників міжнародних відносин та їх строкатість.

Резюмуючи вищезазначене десуверенізація розуміється, як: зростання ролі глобального управління, перерозподіл владних функцій з національно-державного рівня на глобальний; загальна форма формування міжнародних союзів, що виявляється за допомогою інтеграції між державами і децентралізацією всередині них; конкуренція, конфлікт, протистояння суверенітету за межами не національних акторів, мережевих по своїй природі; глобалізація і, зокрема, економічна глобалізація; незгоду з тим, що суверенітет є «абсолютна цінність», «громадянська цінність», «політичний синонім конкурентоспроможності», «умова наявності власного глобального проекту», «власність нації», тобто незгода з формованим «текстом»; позбавлення (державного) суверенітету; девальвація (або канікули) суверенітету; віртуалізація суверенітету і так далі.

В цілому констатуємо, що тенденції до зміцнення суверенітету, з одного боку, і до його обмеження, з іншого втілюватимуться в політиці однієї держави або групи держав. Зміцнення власного суверенітету провідних світових держав буде існувати разом зі спробами обмеження суверенітету інших. У найближчій перспективі нація-держава залишиться основним актором системи міжнародних відносин і збереже суверенітет. При цьому існує небезпека, що протиріччя між тенденціями до суверенізації і десуверенізації слугуватиме перманентним джерелом міжнародної напруженості та фактором подальшої трансформації міжнародної системи [9, с. 12].

Висновки. У найближчі десятиліття традиційній концепції суверенітету доведеться так чи інакше зіткнутися з цілою низкою викликів, які не зможуть не привнести нові нюанси в інтерпретацію цього поняття. У їх числі: вимоги інтернаціоналізації дефіцитних ресурсів, а, можливо, і територій; посилення міжнародних режимів; розширення транснаціональних політичних просторів; формування глобального інформаційного простору; глобальні екологічні та кліматичні імперативи тощо.

Для світової політики майбутнього виявиться характерним протиборство двох різноспрямованих тенденцій – до зміцнення суверенітету, з одного боку, і до його обмеження, з іншого. Причому ці тенденції часто будуть втілюватися в політиці однієї держави або групи держав (зміцнення власного суверенітету буде супроводжуватися спробами обмеження суверенітету інших). В рамках інтерпретацій суверенітету ХХІ століття будуть скориговані уявлення про межі автономії суверенних держав у виборі засобів при вирішенні тих чи інших внутрішньополітичних проблем. В контексті міжнародних відносин предметом дебатів протягом десятиліть стануть характер і принципи застосування примусових та інших заходів впливу на опортуністів в рамках міжнародних режимів, характер взаємодії міжнародного і транснаціонального рівнів світової політики, механізми глобального управління.

Список використаної літератури

1. Вирабян Т. А. Проблемы определения принадлежности политического суверенитета государству и его ограничения в современном мире [Електронний ресурс] / Т. А. Вирабян // Политика, государство и право. – 2012. – № 12. – Режим доступу: <http://politika.snauka.ru/2012/12/614>.
2. Зорькин В. Д. Апология Вестфальской системы [Електронний ресурс] / В. Д. Зорькин // Россия в глобальной политике. – 2004. – № 3. – Режим доступу: http://www.global-affairs.ru/number/n_3223.

3. Камінський Є. Є. Світ переможців і переможених. Міжнародні відносини і українська перспектива на початку ХХІ століття : монографія / Є. Є. Камінський. – К. : Центр вільної преси, 2008. – 336 с.
4. Кокошин А. А. Реальный суверенитет в современной мирополитической системе / А. А. Кокошин. – М. : Европа, 2006. – 180 с.
5. Кузнецова Е. С. Проблема ограничения суверенитета в мировой политике: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пол. Наук : специальность 23.00.04 «Политические проблемы международных отношений, глобального и регионального развития» / Е. С. Кузнецова. – Москва, 2011. – 25 с.
6. Міжнародні відносини ХХ століття: навч. посіб. / О. А. Коппель, О. С. Пархомчук. – 2-ге вид. – К. : ФАДА, ЛТД, 2005. – 260 с.
7. Павловський Г. О. Военная весна 2003. Кризис международных институтов и линия России. [Електронний ресурс] / Г. О. Павловський. // Научная цифровая библиотека PORTALUS.RU. – 13 сентября 2014. – Режим доступа: http://www.portalus.ru/modules/internationallaw/rus_readme.php?subaction=showfull&id=1410621367&archive=&start_from=&ucat=&.
8. Реут О. Ч. Суверенная демократия. Ненужное зачеркнуть [Електронний ресурс] / О. Ч. Реут // Эксперт online. – 20 ноября 2006. – № 43. – Режим доступа: http://detc.ls.urfu.ru/courses/cphilos0021/text/hrest_03_04_12.pdf.
9. Соловьев Э. Г. Амбиции сверхдержавности и константы суверенитета [Текст] / Э. Г. Соловьев // Пути к миру и безопасности. – 2013. – № 2 (45). – С. 7-14.
10. Соловьев Э. Г. Суверенитет в ХХІ веке [Електронний ресурс] / Э. Г. Соловьев // Российский совет по международным делам. – 26. 07. 2012. – Режим доступа: http://russiancouncil.ru/inner/?id_4=645&active_id_11=54#top-content.
11. Статут Організації Об'єднаних Націй. Видано Департаментом громадської інформації ООН. – Київ, 2008. – 70 с.
12. Сунгуров А. Ю. Миропорядок в ХХІ веке: суверенитет государства и защита прав человека [Електронний ресурс] / А. Ю. Сунгуров // Материалы конференции. Москва, 1-2 ноября 1999 г. / Гл. ред. А. Кулик. – М. : Добросвет, 2000. – 288 с. – Режим доступа: <http://www.prof.msu.ru/publ/balk/005.htm>.
13. Теория государства и права : учебник / под общ.ред. О. В. Мартышина. – М. : Норма, 2009. – 290 с.
14. Теория государства и права : Учебник для высших учебных заведений / М. И. Абдулаев. – 3-е изд., доп. и перераб. – М. : ЗАО «Издательство «Экономика», 2006. – 283 с.
15. Третьяков В. Т. Военная весна 2003. Кризис международных институтов и линия России. [Електронний ресурс] / В. Т. Третьяков. // Научная цифровая библиотека PORTALUS.RU. – 13 сентября 2014. – Режим доступа: http://www.portalus.ru/modules/internationallaw/rus_readme.php?subaction=showfull&id=1410621367&archive=&start_from=&ucat=&.
16. Уткин А. И. Мировой порядок ХХІ века / А. И. Уткин. – М. : Эксмо, 2002. – 512 с.
17. Фесенко М. В. Консолідація суб'єктів світ-системи у розбудові нового міжнародного порядку / М. В. Фесенко. – К : Центр вільної преси, 2015. – 527 с.
18. Филиппович А. В. Десуверенизация и проблема выживания национального государства / А. В. Филиппович // Беларусь и Россия в европейском контексте : проблемы государственного управления процессом модернизации : Материалы международной

- научно-практической конференции, г. Минск, 20-21 октября 2011 г. – Минск : Право и экономика, 2012. – 381 с.
19. Фукуяма Ф. Сильное государство: Управление и мировой порядок в XXI веке: [пер. с англ.] / Ф. Фукуяма. – М. : АСТ : АСТ М. : Хранитель, 2006. – 220 с.
 20. Цыганков П. А. Мировая политика и ее содержание. [Электронный ресурс] / П. А. Цыганков // Все для студента-политолога. – 23. 04. 2008. – Режим доступа: <http://politolog.at.ua/publ/1-1-0-7>.
 21. Шмитт Карл. Номос Земли в праве народов *jus publicum europaeum*. / Карл Шмитт – СПб. : Владимир Даль, 2008. – 670 с.
 22. Keohane R.O. Power and Governance in a Partially Globalized World / Robert. O. Keohane. – London and New York Routledge, 2002. – 298 p.

FEATURES TRANSFORMATION STATE SOVEREIGNTY IN THE POST-BIPOLAR INTERNATIONAL SYSTEM

Oshchypok I. F.

Laboratory Department of International Institute of International Relations of Kyiv National Taras Shevchenko University.

Scientific supervisor: Ph. D., Doctor of Historical, Professor Valeriy V. Lastovskyi.

Abstract. *The current state of the international system is characterized by dramatic changes in the international political, social and economic spheres of social interactions, and is characterized by qualitative transformation of Westphalian system of international relations. Westphalian system of international relations started its existence from the fact that the participants of international cooperation were only states that acted independently or formed coalitions to solve outstanding problems.*

At the end of the twentieth century it became apparent that other, too influential actors appear on the world arena. Together with the states on the modern transformation of the contemporary system of international relations exert considerable influence varied intergovernmental and international nongovernmental organizations, multinational corporations, and domestic regions. Globalization, characterized by the free movement of capital in order to obtain higher profits and expanding sphere of influence erodes national boundaries. The states are forced for economic stability and growth cooperate with international organizations and take them into the game.

It is proved that the coming decades the traditional concept of sovereignty will be significantly transformed, and the notion will take another meaning and interpretation. Among the factors that would influence on the above mentioned the next ones are singled out: the internationalization of scarce resources and maybe territories; strengthening of the international regimes; expansion of transnational political spaces; formation of a global information space; global environmental and climatic imperatives etc.

The confrontation of two countervailing trends is noted – to strengthen sovereignty, on the one hand, and its constraints on the other. And these trends are often embodied in the policies of one country or a group of countries. Within interpretations of sovereignty of the XXI century understanding of the limits of the autonomy of sovereign states in the choice of means in solving various domestic problems would be adjusted. In the context of international relations the subject of debate for decades will be the nature and principles of the use of coercive or other measures to opportunists in the international regimes of interaction on international and transnational levels of world politics, the mechanisms of global governance.

Key words: *state, sovereignty, nation, system of international relations, Westphalian system, transformation, international law.*

References

1. Virabyan T. A. Problemy opredeleniya prinadlezhnosti politicheskogo suvereniteta gosudarstvu i ego ogranicheniya v sovremennom mire [Elektronnyi resurs] / T. A. Virabyan // Politika. gosudarstvo i pravo. – 2012. – № 12. – Rezhym dostupu: <http://politika.snauka.ru/2012/12/614>.
2. Zorkin V. D. Apologiya Vestfalskoy sistemy [Elektronnyi resurs] / V. D. Zorkin // Rossiya v globalnoy politike. – 2004. – № 3. – Rezhym dostupu: http://www.globalaffairs.ru/number/n_3223.
3. Kaminskyi Ye. Ye. Svit peremozhstv i peremozhenykh. Mizhnarodni vidnosyny i ukrainska perspektyva na pochatku XXI stolittya : monohrafiia / Ye. Ye. Kaminskyi. – K. : Tsentri vilnoi presy, 2008. – 336 s.
4. Kokoshin A. A. Realny suverenitet v sovremennoy miropoliticheskoy sisteme / A. A. Kokoshin. – M. : Evropa. 2006. – 180 s.
5. Kuznetsova E. S. Problema ogranicheniya suvereniteta v mirovoy politike: avtoref. dis. na soiskaniye uchenoy stepeni kand. pol. nauk: spetsialnost 23.00.04 «Politicheskiye problemy mezhdunarodnykh otnosheniy, globalnogo i regionalnogo razvitiya» / E. S. Kuznetsova. – Moskva. 2011. – 25 s.
6. Mizhnarodni vidnosyny XX stolittya : navch. posib. / O. A. Koppel, O. S. Parkhomchuk. – 2-he vyd. – K. : FADA, LTD, 2005. – 260 s.
7. Pavlovskiy G. O. Voyennaya vesna 2003. Krizis mezhdunarodnykh institutov i liniya Rossii. [Elektronnyi resurs] / G. O. Pavlovskiy. // Nauchnaya tsifrovaya biblioteka PORTALUS.RU. – 13 sentyabrya 2014. – Rezhym dostupu: http://www.portalus.ru/modules/internationallaw/rus_readme.php?subaction=showfull&id=1410621367&archive=&start_from=&ucat=&.
8. Reut O. Ch. Suverennaya demokratiya. Nenuzhnoye zacherknut [Elektronnyi resurs] / O. Ch. Reut // Ekspert online. – 20 noyabrya 2006. – № 43. – Rezhym dostupu: http://detc.ls.urfu.ru/courses/cphilos0021/text/hrest_03_04_12.pdf.
9. Solovyev E. G. Ambitsii sverkhderzhavnosti i konstanty suvereniteta [Tekst] / E. G. Solovyev // Puti k miru i bezopasnosti. – 2013. – № 2 (45). – S. 7-14.
10. Solovyev E. G. Suverenitet v XXI veke [Elektronnyi resurs] / E. G. Solovyev // Rossiyskiy sovet po mezhdunarodnym delam. – 26. 07. 2012. – Rezhym dostupu: http://russiancouncil.ru/inner/?id_4=645&active_id_11=54Netop-content.
11. Statut Orhanizatsii Ob'iednanykh Natsii. Vydano Departamentom hromadskoi informatsii OON. – Kyiv, 2008. – 70 s.
12. Sungurov A. Yu. Miroporyadok v XXI veke: suverenitet gosudarstva i zashchita prav cheloveka [Elektronnyi resurs] / A. Yu. Sungurov // Materialy konferentsii. Moskva. 1-2 noyabrya 1999 g. / Gl. red. A. Kulik. – M. : Dobrosvet. 2000. – 288 s. – Rezhym dostupu: <http://www.prof.msu.ru/publ/balk/005.htm>.
13. Teoriya gosudarstva i prava : uchebnyk / pod obshch. red. O. V. Martyshina. – M. : Norma. 2009. – 290 s.
14. Teoriya gosudarstva i prava : Uchebnyk dlya vysshikh uchebnykh zavedeniy / M. I. Abdulayev. – 3-e izd., dop. i pererab. – M. : ZAO «Izdatelstvo «Ekonomika». 2006. – 283 s.
15. Tretyakov V. T. Voyennaya vesna 2003. Krizis mezhdunarodnykh institutov i liniya Rossii. [Elektronnyi resurs] / V. T. Tretyakov. // Nauchnaya tsifrovaya biblioteka PORTALUS.RU. – 13 sentyabrya 2014. – Rezhym dostupu: http://www.portalus.ru/modules/internationallaw/rus_readme.php?subaction=showfull&id=1410621367&archive=&start_from=&ucat=&.
16. Utkin A. I. Mirovoy poryadok XX veka / A. I. Utkin. – M. : Eksmo. 2002. – 512 s.
17. Fesenko M. V. Konsolidatsiia sub'ektiv svit-systemy u rozbudovi novoho mizhnarodnoho poriadku / M. V. Fesenko // – K. : Tsentri vilnoi presy, 2015. – 527 s.
18. Filippovich A. V. Desuverenizatsiya i problema vyzhivaniya natsionalnogo gosudarstva / A. V. Filippovich // Belarus i Rossiya v evropeyskom kontekste : problemy gosudarstvennogo upravleniya protsessom modernizatsii : Materialy mezhdunarodnoy nauchno-prakticheskoy konferentsii. g. Minsk. 20–21 oktyabrya 2011 g. – Minsk : Pravo i ekonomika. 2012. – 381 s.
19. Fukuyama F. Silnoye gosudarstvo: Upravleniye i mirovoy poryadok v XXI veke: [per. s angl.] / F. Fukuyama. – M. : ACT: ACT M. : Khranitel. 2006. – 220 s.
20. Tsygankov P. A. Mirovaya politika i ee sodержaniye. [Elektronnyi resurs] / P. A. Tsygankov // Vse dlya studenta-politologa. – 23. 04. 2008. – Rezhym dostupu: <http://politolog.at.ua/publ/1-1-0-7>.
21. Shmitt Karl. Homoc Zemli v prave narodov jus publicum europaeum. / Karl Shmitt – SPb. : Vladimir Dal. 2008. – 670 s.
22. Keohane R. O. Power and Governance in a Partially Globalized World / Robert. O. Keohane. – London and New York Routledge, 2002. – 298 p.

ОСОБЕННОСТИ ТРАНСФОРМАЦИИ ГОСУДАРСТВЕННОГО СУВЕРЕНИТЕТА В ПОСТБИПОЛЯРНОЙ МЕЖДУНАРОДНОЙ СИСТЕМЕ

Ощипок И. Ф.

Лаборант кафедры международной информации Института международных отношений Киевского национального университета имени Тараса Шевченко.

Научный руководитель : доктор исторических наук , профессор В. В. Ластовский.

Аннотация. *Современное состояние международной системы характеризуется серьезными изменениями в международно-политической и социально-экономической сферах общественных взаимодействий, и характеризуется качественной трансформацией Вестфальской системы международных отношений. Вестфальская система международных отношений начала свое существование с того, что участниками международного взаимодействия были только государства, которые выступают самостоятельно или образуют коалиции для решения важных задач.*

В конце XX в. стало очевидным, что на мировую арену выходят и другие, слишком влиятельные актеры. Вместе с государствами на трансформацию современной системы международных отношений оказывают значительное влияние разнообразные межправительственные и международные неправительственные организации, транснациональные корпорации, и внутригосударственные регионы. Глобализация, которая характеризуется свободным перемещением капитала с целью получения больших прибылей и расширением зоны влияния размывает национальные границы. Государства вынуждены ради экономической стабильности и роста взаимодействовать с международными организациями и принимать их правила игры.

Доказано, что ближайшие десятилетия традиционная концепция суверенитета будет существенно трансформирована, а само понятие приобретет другое значение и интерпретацию. Среди факторов, которые повлияют на вышеуказанное выделяется: интернационализация дефицитных ресурсов, а, возможно, и территорий; усиление международных режимов; расширение транснациональных политических пространств; формирование глобального информационного пространства; глобальные экологические и климатические императивы и тому подобное.

Констатировано противоборство двух разнонаправленных тенденций – к укреплению суверенитета, с одной стороны, и к его ограничению, с другой. Причем эти тенденции часто будут воплощаться в политике одного государства или группы государств. В рамках интерпретаций суверенитета XXI в. будут скорректированы представления о границах автономии суверенных государств в выборе средств при решении тех или иных внутривнутриполитических проблем. В контексте международных отношений предметом дебатов в течение десятилетий станут характер и принципы применения принудительных и иных мер воздействия на оппортунистов в рамках международных режимов, характер взаимодействия международного и транснационального уровней мировой политики, механизмы глобального управления.

Ключевые слова: *государство, суверенитет, нация, система международных отношений, Вестфальская система, трансформация, международное право.*